

Pažink pelkę

Lektorius: Andrejus Gaidamavičius
Projektas „Neformaliojo vaikų švietimo paslaugų plėtra“

Įvadas

2009 metais Čekijoje per potvynį žuvo 12 žmonių, 2013-aisiais - dar 10. 2010 metais Lenkijoje ši stichija nusinešė 15 gyvybių. Tokių nelaimių Europos žemyne nutinka kasmet, bet jos nutinka ne visur, o ten, kur sunaikintos pelkės. Pelkės kaip kempinė sugeria visą perteklinį kritulių vandenį ir tik po truputį atiduoda upėms, neleisdamos joms patvinti. Taigi ekologinis pelkių vaidmuo žymiai svarbesnis nei vien tik retų rūšių buveinių išsaugojimas. Pelkės kartu yra ir gamtos bei žmonijos istorijos saugotojos, gyvosios bibliotekos, kuriose sluoksnis po sluoksnio kaip į kompaktinį diską įsirašo viskas, kas tuo metu vyksta su pasauliu.

Tinkama vieta

Pelkės skirstomos į aukštapelkes, žemapelkes ir tarpinio tipo. Taigi mokiniams pravartu pamatyti jas visas tris, palyginti, atrasti skirtumus. Paprasčiausias principas, kur jų ieškoti yra šis: aukštapelkės formuojasi prie ežerų, žemapelkės yra daugumos upių ir upelių „lopšys“, o tarpinio tipo pelkės dažniausiai aptinkamos ten, kur upė pakeitė savo vagą, o senvagėje liko drėgna vieta, pamažu iš pelkės virstanti į salpinę pievą, o vėliau į mišką. Visos natūraliausios pelkės yra saugomos vadinamuose telmologiniuose draustiniuose. Jų lankymas ne moksliniais tikslais draudžiamas nuo kovo 1 d. iki rugsėjo 1 d., tad šiuo laiku reikia gauti leidimą iš Saugomų teritorijų tarnybos ar šalia esančios nacionalinio ar regioninio parko direkcijos.

Edukacinės programos turinys

- Pelkėdara: kaip atsiranda pelkės.
- Pelkių vaidmuo rūšių apsaugai.
- Pelkių vaidmuo ekologinei pusiausvyrai.
- Pelkių vaidmuo gamtos istorijai.
- Pelkių eksploatacija, durpynai.

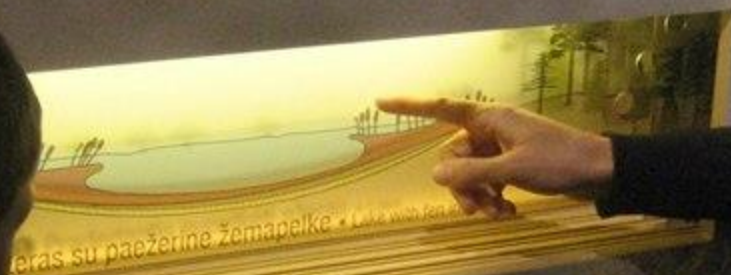

Pelkėdara

- Visi ežerai yra paskutiniojo ledynmečio, pasitraukusio iš Lietuvos prieš 12500 metų, kūrinys ir visi jie virs pelkėmis, t.y. aukštapelkėmis. Tarkim Labanoro girioje yra daug pelkėti padėjusių ežeriukų. Šalimais esančiose daubose galima aptikti pelkučių - buvusių ežerėlių. Taigi aplankant abi tokias vietas galima tarsi pakeliauti laiku kelis šimtmečius į priekį. Aukštapelkių pagrindiniai augalai yra kiminiai, kurie sugeria vandens 20 kartų daugiau nei sveria. Tarp jų auga mažos pušaitės, kurios rūgštaus pelkės vandens pasisavina labai nedaug (antraip žūtų) ir patiria vadinamąją fiziologinę sausrą. Visai kitokia augalija yra žemapelkėse, kurios susiformuoja prie upių. Ten ne taip rūgštu (kartais net šarminga), todėl žymiai didesnė augalų įvairovė. Tarp viksvų dažnai galima aptikti lietuviškas laukines orchidėjas - gegūnes. Skiriasi ir šių pelkių vabzdžiaėdžiai augalai. Jei aukštapelkėse auga saulašarės, žemapelkėse jų nišą užima tuklės. Pagaliau visos pelkės sausėja ir kažkada virsta mišku.

Pelkių susidarymas ir vystymasis

Wetland formation and development

Kvėsinės durpės / Bog peat

• Vandenys

• Sūpnės

Didelius plotus (apie 15 %) Labanoro regioninio parko užima pelkės.

Pagal savo brūkšnius ir augalijos rūšis pelkės skirstomos į aukštapeles, bergines, žemes, žemapeles bei pelkines ir pelkines miškus. Žemapeles šiek tiek prailgo, šiek tiek žemesnės, žemesnės ir miškingos. Toliau šiek tiek žemesnės ir miškingos, žemesnės ir miškingos ir žemesnės ir miškingos – tokia Labanoro regioninio parko pelkių struktūra.

Large areas (about 15%) of the Labanoro Regional Park are occupied by wetlands.

Wetlands are classified according to their height and vegetation species into high peatlands, mires, low peatlands, low peatlands and peat forests, and peat forests. Low peatlands are slightly elongated, slightly lower, lower and more wooded. Further, slightly lower and more wooded, lower and more wooded, and lower and more wooded – such is the structure of the wetlands of the Labanoro Regional Park.

Retų rūšių oazės

Iš Lietuvos pasitraukus ledynui dar porą tūkstančių metų mūsų krašte vyravo pelkėtas tundros kraštovaizdis. Aukštapelkės iki šiol išsaugojo šio kraštovaizdžio elementus, todėl čia prieglobstį rado augalai, vadinami arktiniai reliktais. Juos gamta tiesiog pamiršo mūsų krašte. Tai beržas keružis, durpyninis bereinis ir keletas kitų. Dar iki praėjusio amžiaus vidurio Lietuvos aukštapelkėse gyveno ir arktiniai gyvūnai, pavyzdžiui žvyrės (baltieji tetervinai). Kadangi sovietmečiu apie 80 proc. Lietuvos pelkių buvo nusiausinta, nenuostabu, kodėl labai daug pelkinių rūšių šiuo metu yra Raudonojoje knygoje. Dėl to dauguma išlikusių pelkių šiuo metu turi rezervato arba draustinio statusą.

Svarbios hidrologiniam režimui

Kiek giliai laikosi gruntinis vanduo, labai priklauso ir nuo pelkių. Pelkėms sausėjant vanduo taip pat nukeliauja gilyn, medžių šaknys jį sunkiau pasiekia ir nyksta. Ypač dėl krintančio gruntinio vandens lygio praeityje nukentėjo Lietuvos ažuolai ir uosiai.

Pelkes būtina išsaugoti ir apsaugai nuo potvynių. Dėl klimato kaitos daugėja ekstremalių orų, kai vienu metu iškrenta viso mėnesio kritulių dozė. Kai pelkių nėra, nėra kam tokio didelio vandens kiekio sulaikyti. Jis staigiai suteka į tiesius, žmogaus iškastus melioracinius kanalus, iš ten jis labai greitai subėga į upes ir miestai skęsta.

Pelkės - gamtos biblioteka

Pelkių nuosėdose nėra oro, todėl tokios augalų liekanos, kaip žiedadulkės, sėklos, mediena, puikiai užsikonservuoja. Radioaktyvios anglies metodu gana tiksliai nustatomas šių nuosėdų amžius, o pagal išlikusias žiedadulkes galima nustatyti, kokie augalai augo šiose apylinkėse nuo pat ledynmečio pabaigos iki šių laikų. Tai padeda atsakyti ir į klausimus, koks tuo metu buvo klimatas ir kiek aktyvi buvo žmogaus veikla.

Durpynai

Dalis pelkių iki šiol yra eksploatuojamos. Jose kasamos durpės dažnai naudojamos daržininkystėje ir kaip kuras. Iškastuose durpynuose lieka dideli tvenkiniai, kuriuose vėl peri vandens paukščiai, gyvena žuvys. Nors durpės iki šiol yra labai vertinga žaliava, jos atsistato labai lėtai. Vienam centimetrui susiformuoti gali prireikti ir šimto metų. Todėl durpės jau nebelaikomos atsinaujinančiu energijos šaltiniu ir ateityje jų gavyba mažės.

Daugiau informacijos:

www.paslaugosgamtai.lt

Lektorius: Andrejus Gaidamavičius
Projektas „Neformaliojo vaikų švietimo paslaugų plėtra“